

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Unde venisti? The Prehistory of Italic through its Loanword Lexicon

Wigman, A.M.

Citation

Wigman, A. M. (2023, November 1). *Unde venisti?: The Prehistory of Italic through its Loanword Lexicon*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3655644>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3655644>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nederlandse Samenvatting

Het Latijn behoort tot de Italische taalgroep, onderdeel de Indo-Europese taalfamilie. Alle Indo-Europese talen kunnen worden herleid tot een oertaal, het Proto-Indo-Europees. Deze oertaal werd vermoedelijk gesproken op de Pontisch-Kaspische steppe door een bevolking die zich rond 3000 v.Chr. hiervandaan begon te verspreiden. De voorouders van de sprekers van het Latijn verlieten de steppe dus aan het begin van het derde millennium v.Chr. en verspreidden zich door Europa, waarbij ze uiteindelijk het Apennijns schiereiland bereikten, lang voor de vroegste overlevering van het Latijn rond 700 v.Chr. In de lange periode tussen het verlaten van de steppe en de vroegste geschreven bronnen kwamen ze in contact met de bevolkingen die al in Europa woonden en talen spraken die sindsdien zijn verdwenen. Dit proefschrift onderzoekt het deel van de Latijnse woordenschat dat is ontleend aan zulke verdwenen talen en gebruikt de bevindingen om te bepalen hoe en wanneer de Italische talen Italië hebben bereikt.

Met behulp van de vergelijkende methode weten we hoe Indo-Europese talen onderling verwant zijn met regelmatige klankveranderingen, en daardoor zijn onregelmatige klankcorrespondenties en tot op zekere hoogte niet-Indo-Europese morfofonologie de betrouwbaarste indicatoren van ontlening. Ik heb deze methodologie toegepast om een lijst samen te stellen van Latijnse lexemen die waarschijnlijk niet zijn overgeërfd, maar hun oorsprong vinden in, of ontleend zijn aan de verdwenen talen waarmee het Latijn en verwante Indo-Europese buurtalen in aanraking kwamen na het uiteenvallen van het Proto-Indo-Europees.

In de onregelmatige woordenschat van het Latijn komen verschillende soorten alternanties voor in de fonologie, fonotaxis, en morfologie. Een analyse van de geografische distributie van deze alternanties levert nieuwe inzichten op. De niet-overgeërfde woordenschat van het Latijn bevat 1) een grote groep woorden die zijn ontleend in het Middellandse Zeegebied, bijna geheel gedeeld met het Grieks, en daarnaast 2) een kleinere groep leenwoorden, deels zonder Grieks vergelijkingsmateriaal, die uit een eerdere contactsituatie is voortgekomen. Sommige leenwoorden hebben wijdverspreide parallellen en lijken terug te gaan op onderling verwante niet-Indo-Europese talen, mogelijk behorend tot een taalgroep die zich door Europa heeft verspreid met de komst van de landbouw. Andere woorden zijn zwerfwoorden van onduidelijke oorsprong.

De twee grootste semantische groepen zijn plantennamen (ongeveer veertig procent van de leenwoordenschat) en diernamen (ongeveer twintig procent). Alle woorden voor vaatwerk en kookgerei hebben parallellen in het Grieks of vertonen een mediterrane distributie, net als de meeste woorden voor geweven stoffen. Dit weerspiegelt ongetwijfeld de grote culturele veranderingen die plaatsvonden tijdens en na de vestiging van de sprekers van de voorouder van het Italisch in het Middellandse Zeegebied. Tot

een groep woorden gedeeld met alleen het Keltisch en het Germaans behoren geen gedomesticeerde soorten, maar wel namen voor gebruiksvoorwerpen en wapens. Dit zou erop kunnen wijzen dat ze in een vroege culturele context zijn ontleend. Het feit dat meerdere Latijnse lexemen van niet-Indo-Europese oorsprong daarentegen naar gedomesticeerde planten verwijzen, duidt erop dat een deel van de geleende woordenschat zijn oorsprong had in een landbouwsubstraat. Echter, de mogelijkheid dat de taalfamilie waartoe deze taal behoorde in heel Europa aanwezig was, zowel in het Middellandse Zeegebied als daarbuiten, maakt het lastig om te bepalen waar en wanneer landbouwtermen zijn ontleend en zodoende ook waar de voorouder van de Italische talen zich op verschillende momenten in de prehistorie bevond.

Onderzoek naar prehistorisch DNA ondersteunt de steppehypothese over de oorsprong van de Indo-Europese talen. Steppe-DNA verschijnt rond 2000 v.Chr. in Noord-Italië, waarna het zich verspreidde in zuidelijke richting. Er vond een grote vermenging plaats met populaties die niet van de steppe kwamen, waardoor er een genetische gradiënt van noord naar zuid ontstond. Er zijn verschillende manieren om de aanwezigheid van de Italische taalgroep op het Apennijnse schiereiland af te leiden: 1) aan de hand van de historische verspreidingsgebieden van de verschillende Italische talen het Latijn, het Sabellisch en het Venetisch; 2) aan de hand van de verspreiding van steppe-DNA; en 3) aan de hand van de woordenschat die door het Proto-Italisch in het Middellandse Zeegebied is ontleend. Op basis hiervan valt af te leiden dat het Proto-Italisch waarschijnlijk vanuit het noordoosten het Apennijns schiereiland is binnengekomen. Een plausibel scenario is dat de voorloper van het Italisch met de touwbekercultuur geassocieerd was, welke vervolgens (door vermenging met de klokbekercultuur) overging in de Úněticecultuur en daarna in de grafheuvelcultuur, die zich verplaatste naar de Pannonische Vlakte. Deze regio stond vervolgens meerdere eeuwen in contact met de Terramarecultuur, waarvan tenminste een deel van de bevolking mogelijk al Italische talen sprak. De verdere verspreiding naar het zuiden kan wellicht verbonden worden met de verspreiding van de urnenveldencultuur in de vorm van de Proto-Villanovacultuur.